

Toplantı : 18 CUMHURİYET SENATOSU S. Sayısı : 882

Çay Üretimi Hakkında İnceleme Yapmak Üzere Kurulan Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu Raporu. (10/74)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
1. Araştırma Komisyonu Başkanlığı Tezkeresi	5
2. Komisyonun Kuruluşu	5
3. Araştırma Önergesi	6
4. Araştırma Komisyonu Raporu	7
ÇAY - KUR'UN HUKUKİ YAPISI	7
TARIMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI	7
1. Üreticiye Ait Tarımsal Sorunlar	7:8
2. Çay - Kur'a Ait Tarımsal Sorunlar	8
3. Üretici ve Çay - Kur'un Müşterek Sorunları	8:9
4. Tarımsal Sorunların Çözümlemesi	9:10
TEKNOLOJİK SORUNLAR	10
I - Personel Sorunları	10
II - Fabrika Yerleri ve Kapasiteleri	10:11
III - Pazarlama Sorunları	11
IV - Personel, Tesisler ve Pazarlama Sorunlarının Çözümlemesi	11:12
FİNANSAL SORUNLAR	12
1. Finansal Sorunların Çözümlemesi İçin Öneriler	12:13
YATIRIMLAR	13:14
ÇAY - KUR'UN ÇEVRE İLİŞKİLERİ	14:15
EKLERİ	16
EK 1. Fabrikaların Mubayaa Miktarları, Fabrikaların İmha, Kapasite Durumları	16:17
EK 2. Çay - Kurumunun Borç Durumu, Görev Zararı ve Hesaplanması, Maliyet Satışları ve Satış Zararları.	18:19

ARAŞTIRMA KOMİSYONU BAŞKANLIĞI

Araştırma Komisyonu
Esas No. : 5948 - 13191 - 10/74
Karar No. : 3

28 . 12 . 1978

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Anayasanın 88 nci Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 133 - 138 nci maddeleri gereğince «Çay üretimi hakkında» Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 11 . 5 . 1978 tarihli 56 ncı Birleşiminde kurulan Araştırma Komisyonumuz 28 . 12 . 1978 tarihinde çalışmalarını tamamlayarak raporunu hazırlamış bulunmaktadır. Anılan rapor Genel Kurulun tasviplerine sunulmak üzere ilişikte takdim olmuştur. Saygılarımla.

Araştırma Komisyonu Başkanı
Rize Senatörü
Dr. Talât Doğan

KOMİSYONUN KURULUŞU

Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 11 . 5 . 1978 tarihli 56 ncı Birleşiminde «Çay Üretimi Hakkında» Araştırma Komisyonu kurulması kabul edilmiştir.

Bu konuda Cumhuriyet Senatosu Başkanlığının, Komisyon Başkanlık Divanının teşkili ve göreve başlanması hakkındaki, 29 . 5 . 1978 tarihli yazıları Komisyon üyelerine bildirilmiştir.

11 sayın üyeden oluşan Komisyonumuz 6 . 6 . 1978 tarihinde 2 nci kat, 275 numaralı salonda toplanarak Başkanlığa Rize Üyesi Talât Doğan, sözcülüğe Samsun Üyesi Şaban Demirdağ ve kâtip üyeliğe de Kayseri Üyesi Sami Turan'ı seçmiştir.

Bu tarihten itibaren çalışmalarına başlayan Komisyonumuz, aşağıda belirtilen bakanlık ve kuruluşlardan, önergede belirtilen sorulara yanıtlar ve dokümanlar istemiştir.

Komisyonumuzun 23 . 11 . 1978 tarihli 4 ncü toplantısında, gelen yanıtlar üzerinde gerekli incelemeler yapıp konunun mahallinde incelenmesine karar verilmiştir.

11, 15 Aralık 1978 tarihleri arasında 9 sayın üyenin katılımıyla konu mahallinde incelenmiştir.

Çay - Kur Genel Müdürü, müstakil kooperatif temsilcileri ve işçi sendikası ile yapılan toplantılarda ve fabrikaların denetimleri ve kontrolleri sonucunda elde edilen hususlar raporda gösterilmiştir.

Doküman İstenen Kuruluşlar :

A) Bakanlıklar :

1. Maliye Bakanlığı,
2. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,
3. Gümrük ve Tekel Bakanlığı.

B) Diğer Kuruluşlar :

1. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı,
2. Ziraat Odaları Birliği Başkanlığı,
3. Çay Ekicileri Federasyonu Başkanlığı
4. Tek - Gıda İş Sendikası Merkez Şubesi Başkanlığı
5. Rize Çaycılar Kooperatifi Başkanlığı.

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Senato Araştırması isteyen : Talât Doğan Rize Senatörü.

Araştırma konusu : Çay üretimi ile ilgili konular.

Giriş :

Bugün Doğu Karadeniz bölgesinde takriben beşyüzyirmi bin dönüm arazi üzerinde 135 bin üretici tarafından çay tarımı yapılmakta, 3,5 milyon vatandaşımızın temel geçim kaynağını teşkil etmektedir. Çay - Kur teşkilâtına ait 1 400 alım yerinde üreticiden yılda 350 ilâ 380 bin ton yaş çay yaprağı alınarak 50 ilâ 60 bin ton kuru çay imal edilmektedir. Ancak, yaş çay yaprağının toplanmasından fabrikalara taşınmasına ve kuru çay imali ile depolanması, paketlenmesi ve yurt sathına dağıtımında yapılan hatalar, geleceğe yönelik plansız, programsız çalışmalar yüzünden çaycılığımız milletimiz ve Doğu Karadeniz bölgesi halkı için ıstırap kaynağı olmuştur. Bu gidişle olmakta devam edecek telafisi imkânsız halkımızın aleyhine sonuçlar doğacaktır.

Çay konusu :

1. Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı Çay - Kur Genel Müdürlüğünce çay sanayii yürütülmektedir. Bu kurumun halen Merkez Bankasına 2,5 milyar çay üreticisine 2 milyar borcu vardır. Bu sene çay üreticisinin parası ve işçi ücretleri zamanında ve tamamen ödenemediğinden (azar, azar ödemeler yapılmaktadır) Son zamlar ve devalüasyon yüzünden kısmen ellerine geçen para ile ancak ihtiyaçlarının 3/1'ini karşılayabilmişlerdir. Hükümetin özlük hakları ihlali yüzünden işçiler, çay üreticisi mağdur edilmiş, yoksulluğa itilmişlerdir.

2. Çay kurumu halen 36 imalât fabrikası, 3 200 ton/gün kapasite ile ürün işleyecek güçtedir. Oysa ki bu fabrikalar 9 000 ton/gün forse kapasite ile çalışmaya, kalitede fedakârlık yapmaya (az fermente olmuş, az kıvrılmış, kısmen yanık) ve nihayet büyük miktarda imhalara sebebiyet verilmektedir. 1977 yılında 35 bin ton yaş çay yaprağı denize dökülerek imha edilmiştir. Yani 350 milyon Türk lirası denize atılmıştır.

Çay fabrikaları kapasitesi ve yerleri yanlış tespit edilerek çay bahçelerine uzak bölgelerde inşa edilmişlerdir. Yaş çay yaprağı üretimi hesaplanmadığından ihtiyaç olan fabrikaların tespiti ve zamanında yapılmaları sağlanamamıştır.

3. Üretilen kuru çayın paketlenmesi İstanbul ve Ankara fabrikalarında yaptırılması politikasında ısrar edilmesi çayın hidrokopik hassası yüzünden nefasetinin bozulması bir yana kilometrelerce uzağa kuru çayın paketlenmek için taşınması maliyetin yükselmesine ve yolsuzluklara sebebiyet verilmesine yol açmaktadır. Üretilen kuru çay, paketlenemediğinden büyük zararlara sebebiyet verilmektedir. 1976 yılında 59.880 ton kuru çay üretilmiş 45.600 tonu paketlenmiş 14.280 tonu paketlenememiştir.

4. Yurt içinde çayı pazarlayan Tekel Genel Müdürlüğünün mevcut depo kapasitesiyle belli miktarda stoklama imkânlarına sahip değildir. Paketli çay üretiminde geçmiş yıllarda yurdumuzun gerçek tüketim rakamı saptanamamış ve gerekli yatırım yapılamamıştır. Bütün çay fabrikalarının her tarafı kuru çay çuvalları ile dolu olmasına rağmen dağıtımın arzu edilen şekilde yapılamadığından yurdumuzda çay sıkıntısı çekilmekte ve çaylar beceriksizlik yüzünden çürümektedir.

5. Çay bölgesi haritası yapılmamıştır. Bu yüzden çay kampanyasının başlama ve bitirilmesi zamanlarında ihtilâflar olmakta çay üreticisi mağdur edilmektedir ve bu yüzden Çay - Kur lüzumsuz büyük masraflara katlanmak zorunda kalmakta bu da çay maliyetinin yükselmesine sebep olmaktadır.

6. Çay kampanyasında yaş çay yaprağı toplanmasında ne miktar çay yaprağının koparılacağı ve ne ile koparılacağı kesinlikle ilmi bir standarda bağlanmamış olduğundan kalite bozukluğuna sebebiyet verilmektedir.

7. İşçi kesiminde çalışan eksper, kayıtçı ve kantarcıların yetiştirilmeleri sağlanmadığından gerekli bilgilerden yoksundurlar. Bu yüzden istenilen nitelikte ürünün satın alınması zorlaşmaktadır.

Yukarıda 7 başlıkta sıralanan temel sorunları incelemek, araştırmak ve gereken düzenlemelere girişmek üzere Anayasanın 88 ve İçtüzüğün 133 ncü maddelerine göre bir Senato Araştırması açılmasına karar verilmesini saygıyla arz ederim.

12 . 10 . 1977

Rize Senatörü

Dr. Talât Doğan

Cumhuriyet Senatosu Araştırma Komisyonu Raporu

Cumhuriyet Senatosu
Araştırma Komisyonu
Esas No. : 10/74-5948-13191
Karar No. : 3

28 . 12 . 1978

Giriş :

Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 11 . 5 . 1978 tarihli 56 ncı Birleşiminde Anayasanın 88 nci ve İçtüzüğü'nün 133 - 138 noi maddelerine göre kurulan «Çay Üreticileri Hakkındaki Araştırma Komisyonu çalışmalarını bitirmiş ve bu raporun ekleriyle birlikte Yüksek Başkanlığınıza sunmuştur.»

Doğu Karadeniz Bölgesinde, Rize ilinin hemen tümü ile Artvin, Trabzon, Giresun, Ordu illerinin bir kısım halkının temel ekonomisini oluşturan çay sanayiinin günümüzün koşullarına göre en iyi şekilde organizasyonunun sağlanması, üreticinin emeğinin değerlendirilmesi, kaliteli kuru çay imali ile tüketicinin menfaatinin korunması, yaş çay yaprağından yalnız kuru çay imali ile yetinmeyip yaprakta mevcut diğer maddeleri işleyecek yan sanayilerin kurulması, polikültür tarıma önem verilerek bu bölge halkının ekonomik gücünün artırılması, işsizliğin azaltılması ve çay tarımının Türk ekonomisine yüklediği mali yükün hafifletilmesi için hazırlanan bu raporun beklenen sonucu vermesini dileriz.

Dr. Talât Doğan
Rize Senatörü
Araştırma Komisyonu Başkanı

ÇAY - KUR'UN HUKUKİ YAPISI :

1497 sayılı Kuruluş Yasası ile KİT olarak faaliyetlerini sürdürmeye 1 . 3 . 1973 tarihinde başlayan Çay - Kur Genel Müdürlüğü faaliyetlerini 440 sayılı Yasa gereğince günümüze dek sürdürmüştür.

Ancak 440 sayılı Yasanın gereği olan özerklik kuramını yaş çay fiyatlarının ve kuru çay satış fiyatlarının hükümetlerce tespiti ve işçi ücretlerinin de toplu sözleşmelerle belirlenmesi sonucu gerçek olarak kullanamamıştır.

Ayrıca 440 sayılı Yasa zorunluğu olan işçi üyenin yönetime katılmamış olması da yasal bir eksikliği sürdürmektedir.

KİT olarak kârlılık ve verimlilik prensiplerini uygulayabilmesi, bölge ve yurt ekonomisine faydalı katkılarda bulunabilmesi için 440 sayılı Yasa gereği olan yönetim kurulu teşekkülünün, özerklik kuramının sağlanmasının ve 4223 sayılı Yasadan atıfla 1497 sayılı Yasaya getirilmiş olan yaş çay ürünü tarifinin günümüzün işletmecilik ve teknolojik prensiplerine cevap verecek niteliklere ulaştırılması gerekmektedir.

Bunun için gerekli yasal değişikliklerin ve uygulamaların yapılması zorunludur.

TARIMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI :

1. ÜRETİCİYE AİT TARIMSAL SORUNLAR :

Doğu Karadeniz çay üreticileri gelirlerinin % 85'ni çay tarımından sağlamaktadırlar.

Bölge tarım ekonomisinde tüm ağırlık yalnız çay tarımına verilmiş, diğer tarımsal ürünlerin üretilmesinden giderek uzaklaşmıştır. Bunun sebebi üreticilerin davranışları değil, devlet tekelinde olan çay tarımının ve ülke tarım politikasının yeterince belirlenmemiş olmasındandır. Bölge çiftçileri günümüze dek çay tarımının gereksinimleri için yeterince eğitilmediği gibi, çaylık tesisleri için üreticilere kaliteli ve bol mahsul veren türlerin verilmiş olması, gübrenin zamanında verilmemesi ve üreticinin çoğunlukla politik baskılar sonucu ürettiği çayın tümünün Çay - Kur'ca satın alınmak zorunluluğu sonucu yeterince ve kaliteli ürünün sürekli üretilmesini engellemektedir.

Yasalar gereği ürünün hasattan hemen sonra (24 saat zarfında) Çay - Kur tarafından alınması şart ise de Mayıs, Temmuz sürgün dönemlerinde alım ancak iki - yedi günde bir, yapılabilmekte ve bu nedenle üreticiler ürettikleri ürünü gerçek değerinin altında satmak zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca ürünün, bölgesel iklim koşulları nedeniyle farklı zamanlarda olgunlaşması sonucu kampanyanın Nisan ayı son haftası ile Mayıs ayı ilk haftasında açılmasına karşın, tüm alım yerlerinin aynı günde kapatılması sonucu mahsulün geç olgunlaştığı ve kaliteli ürünün elde edildiği yüksek bölgelerde mahsul kaybına sebep olunmaktadır. Bunun sonucu olarak bu bölge üreticileri mağdur olmaktadır.

Ayrıca çay fiyatlarının tek fiyat oluşu da bu bölge halkının zararına mucip olmaktadır. Çünkü rakım yükseldikçe birim mahsuldeki çay olabilir maddeler artmakta ise de mahsul miktarında bir azalma görülmektedir.

Yasalar gereği tarifi yapılan ve kısaca 2,5 yaprak olarak tanımlanan mahsul ölçüsü Türkiye'de üretilen çay ürününün bilimsel araştırması sonucu değil 1942 yıllarında yurt dışından elde edilen bilgiler sonucudur. Bu nedenle alınacak ürün, çaylık tesislerimizde üretilmesi mümkün ve çay olabilen nitelikteki yapraklardır. Hasat edilecek üründe % 25 miktarında düşük kaliteli veya kalitesiz ürünün bulunması; hasat işlerinin ve çaylık tesislerindeki çayın cinsi, bakımı, gübrenmesi ve teknik yapısının tabii bir sonucudur.

En modern anlamda çay tarımı ve hasadı (El veya makine ile) yapan ve dekara 1 200 - 1 500 kg. ürün alan ülkelerde bile vasıfsız yaprak normu % 25'e kadar varmaktadır ki ülkemizde yaprak normunun % 25 limite olması normal kabul edilir. Bu normdaki bir yaprak yığını, yeterli ve iyi bir kapasiteli tesislerde üstün vasıflı kuru çay elde etme olanağını her zaman sağlar.

2. — ÇAY - KUR'A AİT TARIMSAL SORUNLAR :

Üreticilerin hasat sonucu elde ettiği ürünü aynı günde almak zorunluluğunda olan Çay - Kur bu işleri yerine getirememektedir. Kurum istatistiklerine göre 523 548 dekar olarak belirtilen çaylık alanların miktarı gerçek bir ölçümleme ve haritalama çalışması sonucu değil, beyanlara göredir. Tesis edilmiş olan çaylık bahçelerinin yüz ölçümü daha yüksek rakamlara ulaşmaktadır. (Tahminen 800 000 dekar civarında)

Çay bitkisinin çoğalma koşulları gereği tohumla üretim sonucu bölge çay türlerinin dejenerasyonuna sebep olmuştur. Üreticilere bölgeler itibariyle rakım seviyesine göre araştırmaya dayalı bitki tür ve cinsleri verilmemiştir. Çay Araştırma Enstitüsünün bugüne kadarki çalışmaları bugüne kadarki çalışmaları hangi bölgede ve rakımda hangi cinsin daha kaliteli ve bol mahsul vereceğini tespit edecek düzeye ulaşamamıştır.

Üreticiler tarafından yapılan, kurum tarafından kiralanılan alım yerlerinde işçi statüsünde olan alım ekiplerince yürütülen yaprak alım işlemleri de kurum ve üretici açısından iyi işlememektedir.

Alım ekiplerinde görev yapan eksper, kayıçtı ve kantarcıların üreticiyi yönlendirecek tarımsal eğitimleri yapılmamış ve tamamlanamamıştır. Buradaki hizmetlilerin sosyal ve ekonomik güvenceleri de sağlanmamıştır.

Alım yerlerinden fabrikalara kısıtlı ulaşım olanakları, fabrika sahasının çok geniş olması, yolların iklim ve tabiat koşulları nedeni ile sürekli bakıma gerek göstermesinden doğan güçlükler hızlı bir hammadde alımını engellemektedir. Bu durum mubayaa edilen yaprağın işletmeye çekilemeyerek alım yerinde kalmasına ve işletme kapasitelerinin yetersizliği nedeniyle alım yerinde yaprak birikmesine ve bu da giderek üreticinin elinde 2 - 7 günlük hasat edilmiş yaprak stokunun kalmasına sebep olmaktadır,

Hasattan itibaren 48 saat içinde kuru çaya dönüştürülmesi gereken yaş çay yaprağının 2 - 7 gün bekletilmesi kalite bozukluğuna sebep olduğu gibi bu süre içinde vereceği su firesi, yani meydana gelecek tabii solma sonucu % 10 - 20 miktarında ürünün ağırlık kaybına uğrayarak üreticinin, kalitenin bozulması nedeniyle de Kurumun zararına bir sonuç oluşturmaktadır.

3. — ÜRETİCİ VE ÇAY - KUR'UN MÜŞTEREK SORUNLARI :

Çay - Kur ile çay üreticileri yürürlükteki yasalara dayanarak bir sözleşme sonucu karşılıklı yükümlülüklerini ve sistemin işlerlik koşulunu belirlemişlerdir.

Kurumun üreticinin yapacağı tarımsal hizmetlere yeterince önem vermemesi sonucu üretim girdilerinin temini yalnız üreticilere ve kuruluşlarına bırakmıştır. Kurum sadece kooperatifler borcunun ve yine kooperatiflerce yürütülen gübre temininden oluşan borcun tahsili işleminde büro hizmeti görmektedir.

Birim alandan daha çok kaliteli ürün alınması için gerekli tedbirlerin alınmasında yeterince uğraş verilmemiştir. Bu alandaki projelerde sadece tasarı olarak kalmıştır,

Kurum bölge tarımında, tarım sanayiinde, polikültür tarım ve buna bağlı sanayi için üretici ile işbirliği yapmadığı gibi onların yönlendirilmesine de çalışılmamıştır. Bu durum sonucu olarak üretici yalnız kalmıştır ve Çay - Kur'la sadece alım merkezinde ürününü satarken karşılaşmaktadır. Ayrıca Kurumun günlük yaprak alımlarının gerçekleştirilmemesinde bir alım planının olmayışıda üreticilerin Kurumla olan ilişkilerine menfi etki yapmakta ve üretici ürününü satmak için politik ve benzeri baskı yollarına başvurmaktadır.

4. — TARIMSAL SORUNLARIN ÇÖZÜMLENMESİ İÇİN ÖNERİLER :

Tarımda veya tarım sanayiinde üretimin mükemmelliği üretimin girdilerine bağlıdır. Toprağı iyi analiz edilmiş, yetiştirilen ürünün cinsleri bilimsel denemelerle tespit edilmemiş, bakım hizmetleri yeterince yapılmayan çaylık tesislerinden yasada belirtilen yaprak normunu sürekli olarak aynı ölçülerde almak mümkün değildir. Bu nedenle tüm çay yöresinin toprak analizleri yapılarak toprak durumunu gösteren ve çaylık tesislerinin miktarını kesin olarak belirleyen hazırlıkların ve sınıflandırılmış çay bölgelerini gösterir haritaların derhal yapılması gerekmektedir.

Çay bölgesi tümüyle incelenerek bölgede uygulanan üretim sonucu ortaya çıkmış çay cinslerinin üstün vasıfları tespit edilmeli ve bunların ıslahı sonucu elde edilen vasıflı cinsler için üreticilere teşvik tedbirleri uygulanmalı düşük kaliteli ve verimsiz ve eski çay bahçeleri yenilenmeli ve bu işler yapılırken üretim tüketim ilişkileri, artan nüfus da dikkate alınarak gözönünden uzak tutulmamalıdır.

Bu çalışmada amaç diğer ülkelerde de görüldüğü gibi dekara verimin 1 200 - 1 500 kg.'ma ulaştırılması olmalıdır.

Kaliteli ürün; üretimin gereği olan gübrenin zamanında temin edilerek tarlaya zamanında verilmesi ile sağlanacağından üreticinin ihtiyacı olan gübre her yıl zamanında verilmelidir.

Üreticilere çay tarımı ve diğer tarımsal faaliyetler konularında gerekli teknik bilgiler çok iyi yetiştirilmiş teknik elemanlar tarafından uygulamalı olarak gösterilmelidir. Bu arada bölgenin ve çay ürününün özelliği ve ekonomiye olan olumsuz etkisi nedeniyle çayın bakımı, gübrenenmesi, hasadı gibi işlemler denetim ve kontrol altına alınmalıdır.

Doğu Karadeniz yöresinde yetişebilen diğer tarımsal ürünlerin (örneğin portakal, mandalina, kendir, soya, fındık, mısır vb.) tespiti yapılarak polikültür olanaklar araştırmalı, ekimi teşvik edilmeli ve bu ürünlere dayalı sanayi tesisleri kurulmalıdır. Bu konulardaki faaliyetler Çay - Kur tarafından ele alınmalı ve yönlendirilmelidir.

Yaş yaprak alınımında sürdürülen mahsul tarifi kesin şekle bağlanarak tartışmalara son verilmelidir.

Bilimsel olarak çay teknolojisinde çay olabilir maddeleri belirli bir oranda bünyesinde toplayan ve teknik işlemlerin gerçekleştirilmesini sağlayan taze, körpe, lif vermeyen, sürgünlerin mahsul olduğu kabul edilmektedir. Bu mahsulün içinde 2,5 - 3,5 normunda yapraklarla çok taze tek ve çift kör yaprakların hasat anında % 25 oranında karışması mümkün olan daha düşük müessir madde ihtiva eden yaprakların oluşturduğu çay harmanından kaliteli çay elde edilmektedir. Bu bakımdan yaş yaprak alınımında sürdürülen mahsul tarifi tartışmaları bu veriler karşısında son bulmalı ve üreticinin bu normlardaki ürünü tartışmasız satın alınmalıdır. Açış kampanyası ürünün gelişmesini tamamladığı bölgelerde öncelikle açıldığı gibi kapanmasında da ürünün geç olgunlaştığı bölgelerde geç kapatılması politikası izlenmelidir. Bu üretici açısından lehte bir davranış olacaktır.

Tüm bölge tarımına ve özellikle çay tarımındaki ve fabrikalardaki teknisyenlik hizmetlerini sağlayacak teknik kadronun yetiştirilmesi için bölgede bir teknisyenlik okulu açılmalıdır.

Bu okulda mevcut eksperlere de sistemin içinde yer vererek eğitimleri sağlanmalıdır. Ayrıca bunların sosyal ve ekonomik sorunları güvence altına alınmalıdır.

Fabrikaların yaş çay alım sahaları yeniden gözden geçirilerek çok geniş sahaya hitabeden fabrikalara yer vermekten vazgeçilmeli, alım yerlerinin ulaşımı kolay, sahası küçük işletme sahalarının tespitine önem verilmelidir.

Üreticinin hasat ettiği yapraklar gününde mutfaka alınarak aynı gün veya en geç 48 saat içinde kuru çay haline dönüştürülmesi gerçekleştirilmelidir.

Çay hasadında son yıllarda tartışma konusu yapılan makasla veya makine ile hasat tartışma konusu olmaktan çıkarılmalıdır. Modern tarımda el emeğinin yerini giderek alet ve makinenin alması; tarım sanayiinde

de, üretimi artırmanın ve üretim maliyetinin düşürülmesinin temininde kaçınılmaz sonuçtur. Bu nedenle makine ile hasat sistemi ve hasatta kullanılan alet ve makineler geliştirilmeli, teşvik edilmelidir. Ancak istenmeyen normlardaki yaprak idare tarafından alınmamalıdır.

TEKNOLOJİK SORUNLAR

I - PERSONEL SORUNLARI :

Bir tarım sanayii olan Çay Kurumunda, çayın tarımından pazarlanmasına kadarki hizmetlerin % 75'i teknik bilgi, yetenek ve formasyon isteyen personelle yürütülmektedir. Halbuki bugün kurumun memur kadrosu içindeki teknik personel oranı (Ziraat ve diğer mühendisler) % 60'tır. Kurum hizmetlerinin aksaksız yapılabilmesi için teknik personel oranının artırılması gerekmektedir.

Fabrika yöneticileri ile teknik hizmet kadrolarına mesleğini bilen yetenekli elemanlar getirilmeli ve bu gibi personelin seçiminde politik tercihlere itibar edilmemelidir. Ayrıca bu elemanlara yurt içi ve yurt dışı eğitim olanakları da sağlanmalıdır.

Çay - Kur ve fabrikalarda personel istikrarı yoktur. Personelden bazıları, çoğu kez siyasi amaçla yılda 2-3 defa yer değiştirmektedirler. Bu istikrarsızlığın üretimden pazarlamaya, bakımından yenilemeye ve onarıma, ürünlerin iyi veya kötü kaliteli olmasına kadar etkili olduğu gözden uzak tutulmamalı ve beş yılı geçen bir geçmişiyle kurum, personel bakımından artık yerleşmiş olmalıdır.

1. Fabrika müdürlerinin başarılı iş programı ve bütçenin uygulanmasına göre değerlendirilmeli ve uzun zamandan beri devam eden sürekli memur tayinlerine son verilmelidir.

2. Belirli bir bölgede yoğunlaşmış genellikle sahil şeridi ve yerleşim merkezlerinde kurulmuş olan fabrikalarda işçi almalarında fakir halkın ve gelirleri çok kısıtlı olan iç köylerinin, dağlık bölgelerin halkına öncelik verilerek işçi alınmasına özen gösterilmelidir.

3. Yönetim Kurulunun teşekkül tarzı, kararlar alınmada zorluklar yaratmaktadır. Ayrıca Yönetim Kurulu üyeleri çayla ilgili konularda uzman olmaktan çok politik hüviyetleri ağır basmaktadır.

II - FABRİKA YERLERİ VE KAPASİTELERİ :

Fabrikalar 48 ton/gün kapasite büyüklüğünden 180 ton/gün normal kapasite büyüklüğüne kadar yapılmış olup genellikle 84-96 ton/gün kapasitelere sahiptir. Bu işletmeler yağ çay çok olduğu izdihamlı günlerde kapasite sınırlarını % 30-40 daha fazla çalışmak koşullarına giderek kaliteden fedakârlıkla üretimlerini sürdürmektedirler.

Fabrikaların kuruluş yerleri; sahil asfaltı ve yerleşim merkezleri gibi faktörlerle saptanmıştır. Ancak bu konum birçok bölgelerde 30-50 km. lik bozuk köy yollarında çay nakliyelerine ve işçi teminini zorunlu kıldığından, maliyeti olumsuz yönde etkilediği gibi yaprak alımındaki kontrol ve denetimi de güçleştirmektedir. Bu nedenle diğer ülkelerde olduğu gibi daha ekonomik ve hizmetle kalkınmayı köye götürecek olan 24-48 tonluk işletme birimlerine yer verilerek kuruluş yerlerinin tespitinde geri kalmışlık ve ekonomik kuruluş yeri prensiplerine göre seçim yapmaya özen gösterilmelidir. Ayrıca tesislerin konum yerlerinin saptanmasında politik etkenlerin hiçe indirilerek teknisyenlere olanak sağlanmasının gereğine özellikle dikkat edilmelidir.

Fabrikalardaki tesisler 35-40 sene öncesindeki teknolojik olanaklara sahip olup eski işletmelerde bu tesislerin yenilenmesi için gerekli çaba gösterilmediği gibi tesislerin modernize edilmesi için gerekli yatırım çabaları da yeterince gösterilmemektedir.

Tesislerdeki prosesler arasındaki, örneğin traf, kıvrıma, fermentasyon, kurutma ve tasnif kapasiteleri birbirinin dengi olmadığından tesisler bir bütün teşkil etmemekte ve bundan ötürü de kurum zarara uğramaktadır. Ambarlama tesisleri yetersiz olup mevcutlar da kuru çayın muhafazası için elverişli değildir.

Fabrikaların yaprak alım sahalarının değişik olması sonucu bazı işletmelerin sürekli olarak yaprak aktarmalarına sebep olmaktadır ki, bu durum kuruma ayrı bir maliyet yüklediği gibi, alım yerleriyle fabrikalar arasında iyi işleyen bir muhabere şebekesi olmadığından iyi organize edilemeyen ve gerçekleştirilemeyen yaprak nakilleri sebebiyle zaman zaman kapasite boşluklarına ve hammadde imhalarına sebebiyet

vermektedir. Yaş çay yaprağı imhalarının büyük bir kısmı fabrika adedinin azlığından, kapasite yetersizliği yüzündendir.

Çay imalatının ikinci ana süreci yani pazara intikali için yapılması zorunlu son işlemler Rize, Ankara ve İstanbul paketleme fabrikalarında yapılmaktadır.

Ankara ve İstanbul işletmelerindeki makineler çok eski olup ekonomik ömürlerini iki kez yitirmişlerdir. Binaları kuruma ait değildir ve çok güç koşullarda rantabiliteden uzak çalışmaktadırlar. Bu tesislere torbalar içine konularak taşınan kuru çaylar hidroskopik madde oluşu nedeniyle nem ve koku kapmakta çayın nefaseti bozulmakta, maliyeti artmakta ve çeşitli yanlışlıklara sebebiyet vermektedirler. Tüm Türkiye'nin çay pazarlaması için bu işletmelerin kuruluş yerleri önemli bir durum arz etmemektedirler. Bu nedenle bu tesislerin yenilenmesi veya ilave kapasitelerinin yapılması için bu bölgelerde yapılacak yardımlar rantabl olmayacaktır. Vazgeçilmelidir.

Modern teknolojinin gereği olarak paketleme tesislerinin çay bölgelerinde veya kuru çay fabrikalarıyla beraber olmaları zorunludur.

Mevcut paketleme tesisleri elde edilen kuru çayı paketleyecek kapasitede değildir. Paketleme tesislerindeki İngiliz ve Alman makinelerinden istenilen randıman elde edilememektedir. MKE Kurumu ihtiyaca cevap verecek makineleri yapma gücündedir. Vakit geçirmeden ihtiyaca yetecek siparişler verilmelidir.

Paketlenmiş çayların dağıtımı için düşünülen 16 mamul stok ambarları projesi yerinde bir projedir ve süratle gerçekleştirilirken İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük illerde ayrıca bir stok politikasını izleyecek proje tatbik edilmelidir.

III - PAZARLAMA SORUNLARI :

Çayın pazarlaması işlemini yurt sathında tekel yapmaktadır. Ancak tekel kuruluşu kendi işletmelerinden alacağı dağıtım maddeleri ile Çay - Kur'dan alacağı çayı müşterek pazarlara taşınması olanaksızdır. Bu nedenle çay paketlemelerden kamyonlarla başmüdürlüklere oradan da diğer bağlı müdürlüklere ve bayiliklere ulaştırılmaktadır. Ulaşım, depolama ve diğer sorunlar nedeniyle bu hizmet iyi yürütülmemektedir.

Yeni dağıtım stratejisi çay bölgelerindeki paketlemelerden Ankara, İstanbul ve İzmir'deki toplu stok depoları dışındaki 16 merkezdeki stok merkezlerine yapılacak taşımacılıkla anasorun çözümlenecektir. Bu merkezlerden bölge vilayetlerindeki başmüdürlüklere ve müdürlüklere gerekli dağıtımın yeterince ve süratle yapılması mümkün olacaktır.

Paketleme tesislerinden sürekli isim ve harman değiştirilerek çeşitli marka ve kalitede muhtelif fiyatlarda çaylar pazara arz edilmektedir. Çok kez kalite standartları muhafaza edilmemektedir. Bu nedenle piyasaya standart kalitede gerekli piyasa ve fiyatlandırma etütleri sonucu 3 - 4 çeşit çay paketlenerek arz edilmelidir.

Satış reyonlarında satılan ve eşantyon çay adı altında verilen kaliteli çayları kaldırmak; piyasaya sürülecek 3 - 4 çeşit çayın kalite islahına gidilirken yaş ve kuru çaydan elde edilen İstant Tea (Çay özü) türü ve tea begs (Bandırmalı) tipi çayların imalatı gerçekleştirilmeli. Dördüncü Beş Yıllık Plan çalışmaları sırasında ulaşacağı belirtilen 1,5 Kg. lık fert başına tüketim 45 milyonluk bir nüfus potansiyeli var olduğuna göre iyi ve kaliteli bir çay pazarlanması sonucunda 67 500 000 Kg. çay tüketimini öngörmektedir.

Halen paketleme kapasitemiz bu miktar çayı miktar bakımından bile paketleyecek kapasitede değildir.

Ülkemizdeki % 2,6'lık nüfus artışını hesaba katarsak 4 ncü 5 Yıllık Plan dönemi sonuna kadar 80 780 tonluk tüketim kapasitesine ulaşılacaktır. Bu durum üretilen çayın pazarlama olanaklarının varlığını gösterirken mevcut stokların büyük rakamlara ulaşmasının yanında Türkiye'de çay sıkıntısının devamının sebebi olarak bozuk yönetimden geldiğini ispat etmektedir. Çünkü paketleme tesis yatırımları gerçekleştirilememiştir.

IV - PERSONEL, TESİSLER VE PAZARLAMA SORUNLARININ ÇÖZÜMLENMESİ :

3 ncü bölümde kısaca değinilen konular bir işletmeler topluluğu olan Çay Kurumu sorunlarının ne kadar büyük olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sorunların çözümlenebilmesi için belirtilecek çözüm yollarını da yönetecek ve gerçekleştirecek kadrolara ihtiyaç vardır.

Bunun için,

Genel müdürlük ve işletmelerdeki teknik personel sorunu süratle çözümlenerek bu hizmet noktaları yetenekli elemanlara kavuşturulmalıdır.

Fabrika yöneticileri ve diğer personel siyasal amaçlarla sık sık değiştirilmemelidir.

İşçi temininde çaylığı olmayan veya çok az olan, yüksek dağ bölgeleri ve fakir vatandaşlara öncelik verilmelidir.

Fabrikaların kuruluş yerleri bilimsel fabrika kuruluş yeri seçimin kurallarına göre saptanmalı ve köye hizmet götürme esasını temel faktör olarak ele alırken daha ekonomik işletmeciliğin yapılması mutlak olan 24 - 48 ton/günlük kapasitelerdeki kampanya tipi işletmelere önem verilmeli yeni yatırımlar bu prensibe göre yapılmalıdır.

Eski tesislerin modernize edilerek modern teknolojiye geçiş çalışmaları var olan ülke teknolojisi ile gerçekleştirilirken daha standart ve kaliteli çay üretimine geçilmelidir.

Fabrika ve genel müdürlük bölümlerindeki yönetim daha etkenleştirilmelidir.

Yaş çay yaprağı imhasını önlemek için mevcut kurulu kapasiteler en yüksek rantabilitede çalışacak nitelikte programlanarak tatbikata konulmalıdır.

Yatırımlar bölümünde de belirtileceği gibi yetersiz olan kurulu kapasite miktarı 4 ncü 5 Yıllık Plan çalışmalarında önerilen miktarın üzerinde gerçekleştirilmelidir.

Kaliteli çay yapıp paketlenmesi ve tüm tüketicilere kadar dağıtılabilmesi takdirde üretim - tüketim dengesi oluşacağına göre paketlenme tesisleri ihtiyaca cevap verecek düzeye yükseltilerek çay bölgesinde keza fabrikalarda kurulmalıdır.

Bugünkü koşullarda üretim - tüketim dengesinin etkin ve iyi bir yönetim sonucu sağlanabileceğine göre daha kaliteli yaprak alımlarının gerçekleştirilmesi zorunludur.

Paketlenmiş çayların dağıtımı için düşünülen normal stok ambarları projesi gerçekleştirilirken iyi bir pazarlama etüdü yaparak piyasadaki çay türleri 3 - 4 çeşide indirilmeli, bunların kalite ve fiyat standartları istikrarlı bir şekilde korunmalıdır.

Yurt dışına satılacak çaylar paketli çaylar olmalıdır, yurt dışı talepleri incelenerek istenilen kalitede paketli çay verme olanakları sağlanarak 10 - 15 liraya torbada dökme çay yerine ortalama 100 - 150 TL.'ya paketli çay satış imkânları sağlanmalıdır. Yurt içi ve yurt dışı piyasa olanakları da çok iyi incelenirse bu imkânların varlığı kolaylıkla görülecektir.

FİNANSAL SORUNLAR

Çay Kurumu kuruluşta 1 milyar TL. özkaynakla hizmete başlamış ve daha sonraki sermaye artırımları sonucu 2 milyar 750 000 TL.'ya ulaştırılan özkaynaklı faaliyet dönemleri sonucundaki büyük zararlar nedeniyle bitirilmiştir.

Çay Kurumu yıl içindeki faaliyetlerini sürdürebilmesi için yıllık bütçenin 1/3'ü nispetinde ek finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bunun sebebi yüksek maliyet ve üretim-tüketim dengesinin kurulamamasındadır. Ayrıca torbalı dökme kuru çay satışlarının büyük rakamlara varan satış zararları ve yurt içi satışlarının zaman zaman maliyet fiyatlarının altında seyretmesinin ve 45 000 tona varan yaş çay imhalarının önemli ölçülerde, etkisi olmuştur. Bu güne kadarki finansman sorununun genellikle görev zararı, (1977'de 1.443 milyar, 1978'de de 2,3 milyar TL. olduğu hesaplanmaktadır.) Hazine yardımı ve kredilerle çözümlenmiştir. Ancak son 3 yıldır üretici ve işçi ücretlerini hatta diğer cari borçlarını zamanında ödeyememektedir.

Finansman sorunlarına kesin çözümlerin getirilmemesi halinde önümüzdeki yıllarda çay üreticilerinin ve işçilerinin paralarının ödenmesi ancak 6-10 aylık gecikmelerle olabilecektir.

1. FİNANSAL SORUNLARIN ÇÖZÜMLENMESİ İÇİN ÖNERİLER :

Yaş çay yaprağının imhasından meydana gelen zararı önlemek için yeter kapasiteyi sağlayacak çay sahalarına yakın atölyeler kurulmalı. İmhaya sebep olan teknik koşullar incelenmeli, denetlenmeli ve imhayı önleyici tedbirler alınmalıdır. Plansız düzensiz yaprak alımı ve işletmecilik sisteminden uzaklaşarak mevcut olanakları çok iyi kullanarak maliyetleri düşürecek yönetim koşulları sağlanmalı üretim tüketim ilişkisi sağlıklı esaslara bağlanmalı üreticinin alım yerine getirdiği kalitesiz ürünün Çay - Kur'ca alınmayacağı gerçeği üreticinin belleğinde yerleşmelidir. Ve Çay - Kur'da bu konuda titiz davranmalıdır.

Üretilen kuru çayların tümü paketlenerek yıl içinde asgari maliyet fiyatlarında pazarlanmalıdır.

Halen mevcut stoklarda bulunan çaylar yurt dışına ve yurt içine paketli olarak pazarlanarak stoktaki bağlı para likit para haline dönüştürülmelidir.

Kurum anasermayesi kurum borçları silindikten sonra 5 milyar TL.'ya çıkarılarak kuruma zamanında ödenmelidir. Çay Kurumundaki işletmeleri belirli bölgelere ayırmak suretiyle müesseseseleşmeye gidilerek her müessesenin kâr ve zararı belirlenmelidir. Kâra geçen müesseselerde işçilerin ve üreticilerin belirli oranda kuruluş sermayesine ve yönetimine katılması sağlanmalıdır. Bu tür bir kuruluş sonucu olarak üretici ve işçiler ürünlerinden ve emeklerinden kazanacakları ve kuruluş kârından da kazanç olanağına kavuşacakları gibi kuruluşa karşı olan görevlerini daha anlamlı ve etken bir şekilde yerine getireceklerdir.

YATIRIMLAR

Ekteki tablolarda görüleceği gibi Çay - Kur 1978 yılında 451 000 ton yaş yaprak almıştır. Bu yaprağın % 41 - 43'ü birinci sürgün devresi olan mayıs ayında alınmaktadır. Bu miktarın da % 75'ini kurum tüm alım yerlerinde olağanüstü şartlarda çalışarak 20 gün içinde yaş yaprağı almak ve işlemek zorunluluğundadır. İşletmelere kapasite fazlası yaprak bugünler içinde gelmekte olup yaprak imhalarına sebebiyet verdiği gibi alınan yaprağın kalitesine ve elde edilecek kuru çayın kalitelerine menfi etkilerde bulunmaktadır.

Bugünkü kurulu kapasite normal koşullarda 3 438 ton/gün, forse çalışma koşullarında 4 292 tondur. İşletmeye açılacak olan Hayrat fabrikası ile 3 597 ton/gün normal, izdihamlı çalışma koşullarında 4 412 ton/güne ulaşacaktır.

4 ncü 5 Yıllık Plan dönemi içinde yapılması planlanan 17 adet işletmenin 10'unun yatırım faaliyetlerine başladığı 7 adedi için de önçalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak yer tespitinde bilimsel metotlar yerine politik zorlamaların hâkim olduğu yaygın bir kanaattir. Bu yatırımların gerçekleşmesi halinde 1 428 ton/gün normal kapasite ilavesiyle 4 925 normal ton/gün kapasiteye izdihamlı koşullarda 6 297 ton/gün kapasiteye ulaşacağı görülmektedir.

Ancak bu yatırımların tümünün zamanında gerçekleştirilmesini kabul ettiğimiz takdirde bile bugünkü günlük alımları karşılayacak kapasiteye ulaşamamış olacaktır.

Çünkü yapılan tetkiklerde günlük yaprak alımlarında 9 000 ton/güne ulaştığı öğrenilmiştir.

Yeni plan döneminde planlanmış olan 1 428 ton/gün kapasitenin çok büyük sahalara dağıtımında fabrikaların kapasitesi ve kurumların yeri seçimi hesaplamalarının sonucunda daha önceki kurumlarda değinildiği gibi 24 - 48 ton/günlük kampanya işletmeleri olarak seçilmesi halinde büyük yatırım maliyetlerinden ve üretim maliyetlerinden tasarruf olanakları sağlayacağı görülecektir.

Çünkü tetkiklerimiz sonucunda 48 ton/günlük bir işletmenin bugünkü maliyet koşullarında 50 milyon TL'ye gerçekleştirilebileceği büyük tesislerin ise 90 - 100 milyon TL'ye ulaşacağı tespit edilmiştir.

Ayrıca bu tür işletmeler işçi teminini kolaylaştıracağı gibi hammadde ulaşım maliyetlerini azaltır ve satın alma denetimlerine etkinlik getirerek kalkınmanın köye götürülmesini sağlayacaktır.

1978 yılında kurutma tesislerinin yetersizliğinden 45 000 ton yaş çay yaprağının denize döküldüğü ve maliyetinin 540 milyon lira olduğu dikkate alınırsa bununla 50 milyonluk 11 adet 48 ton/günlük fabrika kurulacağı anlaşılır.

Üretilen tüm kuru çayın derhal paketlenmesi imalat teknolojinin gereğidir; ancak İstanbul ve Ankara'daki tesislerin çok eski ve artık terkinlik oluşu sebebiyle bu işletmelerin bu makinelerle devam etmesi işletmecilikte produktive anlayışına ters düşmektedir. Ancak günün olanakları içinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Paketleme tesisleri için yapılacak yeni yatırımlar, yenileme yatırımları ve ilave yeni yatırımlar olarak gerçekleştirilmelidir.

Bundan sonra yapılacak paketleme tesisleri yatırımları, paketleme tesisleri hammaddesi olan kuru çayın olduğu çay yöresinde olmalıdır. Yeni paketleme tesisleri yeni üniteler halinde çay yöresinde oluşturulmalıdır. Ancak modern teknoloji gereği olarak kuru çay üretim fabrikalarında tesislerin monte edilmesi halinde paketleme maliyetlerini büyük oranda düşürecek ve her bölgenin çayı kalitesine göre değerlendirilerek farklı fiyatlar tespit etme olanağı sayesinde zarardan kurtulabilecektir.

Bugünkü kurulu kapasitenin 25 bin ton/yıl kapasitesi yenilenmelidir ve 1982 yılı sonuna kadar 80 000 ton/yıla ulaştırılmalıdır.

Mamul stok anbarları ve bu anbarlara ulaşım yatırımları çok kısa bir zamanda gerçekleştirilerek çay bulma sıkıntısı beliren il veya ilçelerin derhal çay temin etme olanakları sağlanmalıdır.

Şimdiye kadar imhası cihetine gidilen stok fazlası yaş çay yapraklarıyla tüketilemeyen kuru çaydan İntant-tea (çay özü) türünün imali yoluna gidilerek ekonomiye katkı değer sağlanmalıdır.

Bu tür çay yurt içinde ve yurt dışında yüksek fiyatlarla alıcı bulacağı gibi ürünün değişik şekillerde değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Ülkemizin ihtiyacı veyahut dışından ithal edilen kafein çay artıklarından teknolojik üretime yeterli düzeyde bulunmaktadır. Bu hususta yapılan proje çalışmasının çok kısa zamanda sonuçlandırılması ve uygulamaya geçilmesi zorunludur.

Ayrıca yaş çay yapraklarından ve tohumlarından, budanan çaylıklardan tanik asit, tanen, bitkisel yağ, şampuan maddeleri üretimi gerçekleştirilmelidir.

Soğuk ve sıcak içimli ve yeşil çay türleri imalatı gerçekleştirilerek ürünün form değişikliği ile çeşitlendirilmesi gerçekleştirilmelidir.

ÇAY KURUMUNUN ÇEVRE İLİŞKİLERİ

Çay kurumu iyi bir organizasyon içinde çalışma sağlayamamıştır.

Kurum bünyesinde çalışan personel, halk, sendika, çay üreticileri kooperatifleri, çay üreticileri birlikleri; çay üreticileri federasyonu ve bölgedeki diğer kuruluşlarla hizmetin gerektirdiği işbirliği içinde değildir bu nedenle gereken ölçüde sorunların çözümlenmesinde etken olamamaktadır. Birlik ve beraberliği temin edememiştir. Husule gelen kopukluklar dolayısıyla hizmetin aksamasına neden olmaktadır. Kurum ürettiği ürünün tüketicilerine karşı olan sorumluluklarında gereğince yerine getirememiştir.

İç çevrede ücretli olarak çalışan kadrolu ve kadrosuz işçiler ve 657 sayılı Yasa koşullarına tabi Devlet memurları vardır. Sektör yapısında çalışan 8 000'e yakın daimi işçiler toplu sözleşme olanaklarından diğer mevsimlik işçilere (33 000'e yakın geçici işçi vardır) karşı daha çok haklar almışlardır. Bugünkü koşullarda maaşlarını zamanında alamamaktadırlar. Tabii ikramiyelerde ve toplu iş sözleşmesi farklarının ödenmelerinde de devam eden bu durum çalışanların bağlı oldukları müesseseye olan güvenlerini sarsmıştır. Artık güvenleri Devlettedir, veya politik baskılarla haklarını zamanında almaya çalışmaktadırlar. İşçiler üzerinde uygulanan ücret sisteminde pirim, sistemi olmadığı gibi işletme içindeki iş kolları arasında ücret farkları olmaması iş verimliliğine menfi etkiler yaratmaktadır. Memurlar için de durum olumlu bir düzeyde değildir. Her yeni hükümet oluşumunda ve Genel Müdürlük icrasının değişiminde sürekli değişen ve tayin olan memurların kuruluşa karşı güvenlikleri tam değildir.

İşçinin sosyal, sağlık ve iş güvenliği iş yerlerinde beklenen ölçülerde sağlanamamıştır. Kurumun işçi ilişkileri çok zayıftır.

Çay kurumuna ait işletmeler ilçe merkezlerinde ve köylerde kurulmuştur. İşletmelerde sosyal tesisler yoktur. Memurlar için bir işletmede ortalama olarak 6 lojman vardır ve işletmedeki memurların ancak bir kısmının ihtiyacını karşılamaktadır. Kiralık dahi ev bulamayan personelin sahil den içerdeki işletmelere gitmeleri güçlükler meydana getirmektedir.

Hizmet verenlerin yaşam koşullarının güçlüğü yanında çocuklarının eğitimlerini yeterince yaptırılmaları ve geçim koşullarının, ekonomik olanaklarının yetersizliği çalışan kadronun hizmet seviyesini etkilemektedir.

Çay kurumunun kuruluş amacındaki temel unsurlardan biri Doğu Karadeniz bölgesinin ekonomik kalkınmasının temelinde düzenleyici unsurların yaratılmasını sağlamaktır. İkincisi Türkiye'nin ihtiyacı olan çayı üretmek, kaliteli ve uygun bir fiyatla Türk halkının huzuruna sunmaktadır. Bu faaliyetlerini yürütürken dönem sonunu kârlı olarak kapatmak ve yatırımlar için yeni öz kaynaklar yaratmaktır. Kuruluş yönetiminde alınan kararlara karşı çok duyarlı olan bölge halkı kendisine dönük konularda siyasal etkenliğini sürekli olarak kullanarak yöneticileri yönlendirmeyi amaçlamaktadırlar ve muvaffak olmaktadır. Fakat temelde kurumun bugünkü düzeyini benimsemedikleri gibi siyasal alanda sürekli olarak tenkit etmektedirler.

Kuruluşun dış çevresinde diğer etken kuruluşlar sektörle ilgili firmalardır. Firmalarla olan ilişkiler iş gereği yürütülmektedir. Türkiye'deki kuruluşların çay endüstrisine yapabilecekleri katkıların neler olduğu konusunda henüz dış firmalarla gerekli bilgi alış verişi yapılmamaktadır.

Çay kurumu öncelikle amaçlarına ulaşmak için gerekli işletme faaliyetlerinde anlamlı yaklaşımlarda bulunmalı ve toplumun kendisinden beklediği gereksinimleri mutlaka karşılamalıdır.

Bunun için,

1. Halkla ilişkiler organizasyonu gerçekleştirilerek, bölge halkının tarımsal sorunlarından diğer sosyal sorunlarına kadar eğilmeli.
2. Kurum ve işletme yöneticileri halkla çok sıkı temas kurmalı ve onların gereksinimlerini bizzat tespit etmeli, alınacak tedbirler üzerinde üretici ve tüketicilerin de görüşleri alınarak uygulamaya geçilmelidir.
3. Kurum bünyesinde çalışan tüm personelin konut ve eğitim sorunlarına çözüm getirilmelidir.
4. Yurt içi ve dışı firmaları iş birliği kurmalıdır. Diğer çay üreten ülkelerle sıkı iş birliğine gidilerek bu ülkeler arasında etkinliğimizi bu sektörde artırma yolları bulunmalıdır.
5. Sendika, çay üreticileri kooperatifleri, çay üreticileri federasyonu, çay üreticileri birlikleri ve bölgedeki diğer kuruluşlarla mutlaka iyi ilişkiler kurulmalı ve birlikte sorunların çözümleri aranmalıdır.

Başkan
Rize
Talât Doğan

Sözcü
Samsun
Şaban Demirdağ

Kâtip
Kayseri
Sami Turan

Üye
Giresun
Ali Cüceoğlu

Üye
Zonguldak
Behiç Sonbay

Üye
Kırklareli
Beyti Arda

Üye
Giresun
Hayrettin Erkmen

Üye
Kars
Yusuf Ziya Ayrım

Üye
Trabzon
Ahmet Cemil Kara

Üye
Tabii Üye
Sami Küçük

Üye
C. Bşk. S. Üye
Hüseyin Nail Kubalı

E K L E R İ

Ek : 1

İllere Göre Fabrikaların Kapasite, Mubayaa, İmha Çaylık Saha ve Dekara Göre Mubayaa Miktarı

İli	Fabrika adedi	Kurulu Kapasite Ton/gün	Toplam kapasite %	1978 mubayaaası Ton	Toplam Müb. göre %	İmha	Çaylık saha dekar	Dekara 25 kg. dan Müb. Mik
Artvin	3	323	8	33 634	7,4	2 190 360	48 992 372	1 135 025
Rize	29	3 349	77	339 289	75,2	31 584 131	363 010 806	9 075 400
Trabzon	5	532	12	70 573	15,6	11 541 033	95 520 266	2 387 975
Giresun	1	88	3	7 504	1,7	538 449	1 605	400 125
Yekûn	38	4 292	100	451 000	100	45 853 973	523 528 444	12 998 525

Not : 1979 yılında işletmeye açılacak Hayrat (Of) Çay Fabrikası kurulu kapasiteye dahil edilmemiştir.

ÇAY KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE AIT ÇEŞİTLİ BİLGİLER :

1. Borç Durumu :

Çay Kurumunun 13.12.1978 tarihi itibarıyla borçlu bulunduğu yerler :	
Merkez Bankası	6 493 Milyon TL.
Devlet Yatırım Bankası	37 » »
Ziraat Bankası	350 » »
Vakıflar Bankası	60 » »
Müstahsile yaş çay bedeli	2 100 » »
Toplu sözleşme farkından kalan borç	600 » »
	<hr/>
Toplam	9 640

Maliye Bakanlığına olan borcun 963 milyon lirası Devlet Yatırım Bankasından devredilmiştir ve 20 yıl vadeli. Hazine kefaletine ait olan bu borç (6 493 milyon TL.) % 1 faize tabidir.

Devlet Yatırım Bankasına olan 37 milyon TL. borç 4 yıl vadeli.

Ziraat Bankası ve Vakıflar Bankasına olan borçlar kısa vadeli olup % 20'ye varan faiz oranına tabidir.

Üreticilerden satın alınan 5 412 milyon liralık yaş çay bedelinden 3 300 milyon lirası ödenmiştir. Halen yukarıda belirtilen miktarda borç bulunmaktadır.

Toplu iş sözleşmesinin 1978 yılı için Kuruma yüklediği mali yük 1 100 milyon liradır. Bunun 1 Ocak 1978 - 31 Temmuz 1978 tarihleri arasında tutarı 700 milyon liradır. Ancak bunun 100 milyon TL.'lık kısmı ödenmiştir. Ağustos ayından sonra ödemeler zamlı olarak yapılmıştır.

Merkez Bankasından alınan borçların 1,3 milyar lirası 1976, 2 milyar lirası 1971, 2,3 milyar lirası da 1978 yıllarında Bakanlar Kurulu kararlarıyla sağlanmıştır.

2. Görev Zararı :

Maliye Bakanlığında görev zararı olarak,

1975 yılı için 372 milyon TL.

1976 yılı için 542 milyon TL.

1977 yılı için 736 milyon TL. alınmıştır.

1975 yılı görev zararı 372 milyon TL.

1976 yılı görev zararı 542 milyon TL.

1977 yılı görev zararı 1 436 milyon lira olarak Kurumumuzca aşağıda belirtilen şekilde hesaplanmıştır. Görev zararının hesaplanması konusunda Maliye Bakanlığı ile henüz bir mutabakata varılamamıştır. Bu tarihe kadar Maliye Bakanlığı Kurumumuzun hesaplamasını kabullenmiştir. Bu konuda Maliye Bakanlığının çalışmaları sürmektedir.

Görev Zararının Hesaplanması :

(Satış zararı + Satış giderleri + Verilen faizler + İmha edilen çay bedeli) — (Satış kârları, alınan faiz ve komisyonlar) = Görev zararı.

Yukarıda görüleceği gibi görev zararı parantez içinde belirtilen unsurlardan satış kârları ve diğer gelirlerin düşülmesi suretiyle hesaplanmaktadır.

1973 yılında 830 milyon TL., 1974 yılında da 561 milyon TL. zarar edilmiştir. Bunlar bilançoda geçmiş yıl zararı olarak bekletilmektedir. Görev zararı 1975 yılından sonra alınmaya başlanmıştır.

3. Maliyetler, Satışlar ve Satış Zararları :

Paketli çay maliyetleri yıllar itibarıyla aşağıda gösterilmiştir.

1973 35,53 TL.

1974 43,62 TL.

1975 52,74 TL.

1976 64,53 TL.

1977 75,26 TL.

1978 (Tahmini) 104,05 TL.

1977 yılında 1 kg. çayın satışından ortalama 64,73 TL. hâsılat sağlanmış bulunmaktadır. 1978 yılında da yurt içi satışlarından (gerçekleşmeler dikkate alınarak) ortalama 85,8 TL. hâsılat elde edileceği programlanmıştır. Bu duruma göre 1977 yılında 1 kg. çay satışından 10,53 TL./Kg., 1978 yılında 18,97 TL./Kg. satış zararı oluşacaktır.

	1973	1974	1975	1976	1977
1. Paketli çay maliyeti	35.53,6	43,62	52,74	64,53	75,26
2. Satılan paketli çayın miktarı (Ton)	27 015,7	35 669,7	46 214,0	45 790,8	56 564,4
3. Satılan paketli çayın tutarı (Milyon TL.)	950,1	1 283,2	2 187,1	2 628,2	3 789,3
4. Paketli çayın Kg. satış fiyatı (TL.)	35,16	35,97	47,32	57,39	66,99
5. Yaş yaprak alım miktarı (Ton)	196 196,7	202 022,6	261 810,2	300 931,9	396 564,0
6. Yaş yaprak alım bedeli (Milyon)	882,9	1 262,6	1 963,6	2 557,9	3 965,6
7. Paketli çay üretimi (Ton)	27 360,2	35 332,3	46 776,6	45 242,7	56 839,0
8. Paketli çay stoku (Ton)	522,7	176,8	725,0	160,0	334,0
9. Yatırımlar için nakdi ödeme (Milyon)	50,8	87,1	219,0	164,9	257,6
10. İhraç olunan tasnifli çay (Ton)	18 779,9	11 432,0	—	—	4 100,4
11. Sağlanan döviz (Milyon TL.)	50,8	67,3	—	—	126,8
12. İmha edilen yaş çay (Ton)	—	9 022,7	4 095,3	23 489,1	37 253,3
13. İşçilere yapılan ödeme (Milyon)	409,2	609,4	860,4	1 217,5	2 075,6
14. Memurlara yapılan ödeme (Milyon)	12,2	29,6	55,3	81,8	115,1

FABRİKALAR İTİBARIYLA KÖY ADEDİ, ÇAYLIK SAHA, ÜRETİM ADEDİ, MÜBAYAA, İMHA, KAPASİTE DURUMU VE DEKARDAN GÜNDE 25 Kg.'
DAN TOPLAM MUBAYAA MİKTARLARINI GÖSTERİR CETVELDİR

Fabrika Adı	Bağlı Köy Adı	Çaylık Alan Dekar	Üretici Adedi	Mübayaa		İmha		Fabrika Kapasiteleri			Dekara Günde 25 Kg.'dan Yapılması Lüzum Gelen
				1977	1978	1977	1978	Forse Ton/Gün	Normal Ton/Gün	Mübayaa Ton/Gün	
				Hopa	36	19 612 895	5 072	11 597 312,5	12 795 133,2	1 012 740	1 482 440
Kemalpaşa	11	9 516 138	1 872	6 476 762,8	7 117 222,1	74 780	—	120	96	148 150	
Arhavi	38	19 863 339	4 918	11 827 361,6	13 662 733,2	509 200	707 920	105	84	496 575	
Fındıklı	27	23 754 244	5 900	15 239 610,8	17 836 476,4	1 954 411	4 041 948	105	84	593 850	
Ardeşen	52	26 549 565	7 654	20 091 120,2	22 438 519,3	3 665 806	5 081 579	120	96	663 725	
Pazar	61	35 963 670	10 599	19 133 984,-	21 351 239,9	3 476 233	5 407 920	120	96	899 075	
Aşıklar	21	15 292 836	3 379	10 832 763,2	12 206 917,9	490 700	575 494	135	108	382 300	
Sabuncular	20	16 064 045	3 544	11 608 525,4	13 125 278,7	899 610	1 068 911	120	96	401 600	
Çayeli	16	16 982 652	3 814	14 185 779,2	16 535 573,3	—	337 310	210	168	424 550	
Büyükköy	2	7 663 113	1 522	5 300 095,1	6 239 739,8	435 190	615 930	55	44	191 575	
Musadağı	10	10 201 800	1 985	7 354 995,0	8 844 718,7	3 380	56 685	105	84	255 025	
Gündoğdu	12	11 620 900	2 781	10 931 864,3	12 380 112,1	340 110	338 870	160	128	290 500	
Veliköy	7	6 834 617	1 190	5 998 792,3	7 009 928,1	379 320	528 165	60	50	170 850	
Pazarköy	4	4 867 792	1 160	3 391 470,5	4 329 710,1	23 380	—	90	72	121 675	
Güneysu	9	11 617 015	2 346	7 652 165,-	8 255 205,3	671 836	401 630	90	72	290 425	
Cumhuriyet	7	6 553 041	1 757	6 979 039,-	8 454 909,1	—	—	120	96	163 825	
Ulucami	11	11 750 536	2 645	8 581 668,9	9 056 569,9	430 300	176 740	120	96	293 750	
Salarha	24	22 501 600	5 363	21 599 655,8	23 819 398,1	3 691 013	3 782 348	150	120	563 025	
Zihni Derin	29	13 371 932	3 926	10 916 677,3	12 211 014,5	450 720	349 150	155	124	334 275	
Camıdağı	12	11 182 000	2 694	10 268 992,8	12 131 386,1	729 450	734 530	120	96	279 550	
Taşlıdere	12	8 351 927	2 144	5 979 113,1	6 806 341,1	—	—	90	72	208 775	
Derepazarı	16	13 817 594	3 245	12 434 220,9	14 046 533,9	2 472 240	997 980	60	50	345 425	
Tirebolu	308	16 005 000	8 912	6 101 250,1	7 504 610,-	265 271	538 449	95	76	400 125	
Ortakpazar	12	10 890 798	2 954	10 836 920,5	11 506 146,2	188 060	—	120	96	272 250	
Selimiye	8	11 343 932	2 462	11 202 657,-	11 830 841,1	203 430	222 065	120	96	283 575	
Kalkandere	40	25 461 692	6 249	19 962 006,5	22 565 191,8	3 205 061	3 372 690	135	108	636 525	
İyidere	15	15 595 865	4 515	16 367 575,5	18 578 151,2	1 499 540	1 968 110	160	128	389 625	
Çiftlik	3	4 420 167	1 254	5 117 363,1	5 767 824,3	32 310	—	85	68	110 500	
Eskipazar	19	21 871 000	3 678	14 839 019,1	17 585 014,6	4 247 129	4 187 887	120	96	546 775	
Of	46	24 258 800	6 800	17 550 490,3	21 000 253,1	3 322 635	4 169 016	135	108	606 450	
Bölümlü	33	21 982 178	7 871	13 355 857,7	14 868 520,4	1 178 490	1 803 760	120	96	549 550	
Sürmene	43	17 193,—	7 439	11 202 657,-	12 317 726,7	843 470	815 370	105	84	429 825	
Araklı	87	10 215 288	5 501	4 128 255,7	4 803 506,-	18 110	15 000	60	48	255 375	
Kalecik	8	7 443 398	1 691	7 528 112,1	8 394 559,3	—	—	120	96	186 075	
Kendirli	2	7 947 251	1 384	7 666 679,2	8 578 112,-	235 000	213 940	120	96	198 675	
Azaklı	3	4 976 824	1 328	5 940 628,8	6 134 330,9	—	—	90	72	124 400	
Pazar Atöl.	—	—	—	6 711 761,4	9 086 724,1	348 144	1 312 100	72	72	124 400	
Derepazarı -2-	—	—	—	—	—	—	—	120	96	—	
Toplam :	1 064	523 528 444	141 548	396 568 445,-	451 176 165,5	37 268 067	45 853 973	4 292	3 438	12 998 525	

Not : Derepazarı -2- 1978'de Derepazarı -1- Fabrikasına bağlı olarak işletmeye açılmış,

Pazar Çay Atölyesi de 1978 yılında müstakil çalışmaya başlamıştır. Bunlarla ilgili bilgiler ilgili fabrikalarla birlikte mütalaa edilmiştir.

